

Dunja Rojević^{*1}

Maja Šuput^{**2}

STATUS DJELA SIROČADI U SISTEMU PRAVA INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA

Sažetak

„Djela siročad“ predstavljaju specifičnu kategoriju autorskih djela, pa je, samim tim, i njihov položaj u sistemu intelektualnog vlasništva specifičan.

Naime, predmet zaštite autorskog prava je autorsko djelo, kao originalno, intelektualno ostvarenje iz književnog, umjetničkog i naučnog područja, koje ima individualni karakter. Najčešće je sam autor nosilac autorskih prava. No, u slučaju da autor djela ili njegov pravni sljednik, odnosno nosilac prava općenito, nije poznat ili je poznat, ali ga se ne može locirati, tada se takvo autorsko djelo smatra „djelom siročetom“.

Veliki broj djela siročadi je još uvijek zaštićen autorskim pravom, ali savremeno doba nameće potrebu njihove digitalizacije, kako bi ta djela bila dostupnija široj javnosti. To podrazumijeva uspostavljanje pravnog okvira koji će olakšati digitalizaciju i širenje djela zaštićenih autorskim pravom, za koja se ne može utvrditi ili pronaći nosilac prava.

Evropska unija je svojim propisima, prevashodno Direktivom o djelima siročadi, pokušala usmjeriti države članice kako da regulišu pitanje zaštite i korištenja ovih djela, s ciljem usaglašavanja nacionalnih propisa, ali taj proces još uvijek nije završen i isti će, s obzirom na broj djela siročadi u različitim arhivima, još dugo trajati.

Ova djela, čiji autori nisu poznati ili se ne mogu pronaći, čine značajan dio svjetske kulturne baštine, ali se ista ne mogu koristiti prije nego što se poštujući propisane uslove, izvrši pažljiva pretraga kako bi se njihovi autori utvrdili.

S tim u vezi, a s ciljem adekvatnije zaštite autora, pa i onih nepoznatih ili onih koji se ne mogu locirati, potrebno je i bh zakonodavstvo uskladiti sa regulativom Evropske unije.

Ključne riječi: intelektualno vlasništvo, autorsko djelo, djela siročad, Direktiva o djelima siročadi

---

¹ Sudija Parničnog odjeljenja Općinskog suda u Zenici

² Sudija Parničnog odjeljenja Općinskog suda u Zenici

1. Uvod

Autorsko pravo je pravo koje uživaju stvaraoci (autori) književnih, naučnih i umjetničkih djela (autorska djela), koje im daje isključivo pravo korištenja ili odobravanja drugima korištenja svog djela, uključujući i sistem zaštite tih prava, a koje pravo autoru pripada činom samog ostvarenja djela.

Međutim, postavlja se pitanje kakav je položaj autorskih djela u sistemu intelektualnog vlasništva u situaciji kada autori tih djela nisu poznati ili ih je nemoguće locirati. Zaštita takvih djela, tzv. „djela siročadi“ posebno je dovedena u pitanje razvojem digitalizacije. S jedne strane, digitalizacija omogućava da se veliki broj djela učini dostupnim, uz malu cijenu vrlo širokoj populaciji, što je nesumnjivi javni interes, a s druge strane, za takve objave trebala bi postojati saglasnost autora, a potraga za autorima ovih djela iziskuje enormne troškove.

Ovaj rad će se, stoga, baviti pojmom „djela siročadi“, kao jednom specifičnom kategorijom autorskih djela, njihovim položajem u sistemu intelektualnog vlasništva, pravnom zaštitom ovih djela, s osvrtom na pravne izvore iz ove oblasti unutar prava Evropske unije, kao i osvrtom na domaće zakonodavstvo.

2. Intelektualno vlasništvo

Intelektualno vlasništvo smatra se nematerijalnom imovinom i, kao takvo, ima sve karakteristike imovine, što znači da se može kupiti, prodati, licencirati, zamijeniti, pokloniti i naslijediti. Svaka originalna realizacija neke ideje, koja je rezultat ljudskog uma, pripada toj osobi, zbog čega ju je potrebno pravno zaštititi kao intelektualno vlasništvo, priznajući toj osobi pravo da odlučuje kako će se njegova tvorevina koristiti, umnožavati i distribuirati. Cilj ove zaštite je poticanje ljudi na dalju kreativnost, investicije i produkcije, ali se, svakako ne može isključiti ni ekonomski faktor koji se ovim pravilima štiti, a koji se ogleda u dobiti koju, pored autora, ostvaruju svi oni koji učestvuju u distribuciji takvih tvorevina³.

Za potrebe zaštite intelektualnog vlasništva razvijen je sistem pravnih instrumenata, čija je svrha osigurati određena prava, način sticanja intelektualnog vlasništva, te način zaštite od njegovog neovlaštenog korištenja⁴.

Postoje dvije podgrupe prava: prava industrijskog vlasništva, te autorsko pravo i srodna prava.

Industrijsko vlasništvo obuhvata prava kojima proizvođači štite od konkurenata svoje poslovne interese, položaj na tržištu i sredstva uložena u istraživanje, razvoj

---

³ O intelektualnom vlasništvu, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/o-intelektualnomvlasnistvu/> (20.03.2022.)

⁴ *Ibid.*

i promociju.⁵ Prava industrijskog vlasništva obuhvataju patente, robne i uslužne žigove, industrijski dizajn, te oznake geografskog porijekla⁶.

Autorsko pravo je pravo autora u pogledu njegovog autorskog djela⁷. To je pravo koje uživaju stvaraoci (autori) književnih, naučnih i umjetničkih djela (autorska djela), koje im daje isključivo pravo korištenja ili odobravanja drugima korištenja svog djela, te uključuje i sistem zaštite tih prava. Autoru pripadaju autorska prava na njegovom autorskom djelu činom samog ostvarenja djela, bez ispunjavanja bilo kakvih formalnosti, a ova prava traju za života autora i sedamdeset godina nakon njegove smrti⁸.

Autorskim pravom se ne štiti ideja, nego djelo, koje je realizacija ideje, bez obzira na vrstu ili kvalitet tog izraza, a ovo pravo sadrži: moralna prava autora (koja štite lične i duhovne veze autora s njegovim djelom), imovinska prava autora (koja štite imovinske interese autora u pogledu korištenja njegovih djela) i druga prava autora (koja štite ostale interese autora u pogledu njegovog djela)⁹. Dakle, predmet zaštite autorskog prava je autorsko djelo. Autorsko djelo je originalno, duhovno (intelektualno) ostvarenje iz književnog, umjetničkog i naučnog područja, koje ima individualni karakter i koje je na neki način izraženo.¹⁰

Najčešće je sam autor nosilac autorskih prava, no ta su prava prenosiva i ista se mogu prenijeti na drugu osobu temeljem ugovora ili drugog pravnog posla, kao i temeljem nasljeđivanja.

U slučaju da autor djela ili njegov nasljednik, odnosno nosilac prava općenito, nije poznat ili je poznat, ali ga se ne može locirati, tada se takvo autorsko djelo smatra „djelom siročetom“.

3. Djela siročad

3.1. Pojam „djela siročadi“

Jednu od najranijih definicija „djela siročadi“, „djela bez roditelja“ ili djela u inostranoj stručnoj literaturi poznatih kao „*orphan works*“, dala je Evropska komisija u svom dokumentu „*Green Paper on the Knowledge Economy*“ iz 2008.

---

⁵ *Ibid.*

⁶ Zakon o industrijskom vlasništvu u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/02.

⁷ Autorsko pravo i srodna prava, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/> (20.03.2022.)

⁸ *Ibid.*

⁹ Autorsko i srodna prava u Bosni i Hercegovini, Institut za intelektualno vlasništvo/svojину Bosne i Hercegovine, priredila: Lidija Vignjević, Direktorica Instituta za intelektualno vlasništvo/svojину Bosne i Hercegovine, USAID 2011.

¹⁰ Autorsko djelo, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/autorsko-djelo/> (22.03.2022.)

godine, u kojem su djela siročad definisana kao „takva djela za koja i dalje vrijede autorska prava, ali čiji se nosioci prava ne mogu identificirati ili pronaći“¹¹¹². Ovakva definicija, iako nedorečena i sa značajnim nedostacima, u to vrijeme predstavljala je dobru polaznu tačku u raspravi oko pojma djela siročadi. Pod pojmom „djela siročadi“ podrazumijevaju se djela koja uopšte nisu objavljena ili su objavljena anonimno, pa autor nikada nije ni mogao biti poznat, djela čiji je autor nekada bio poznat, ali su se vremenom informacije o autoru izgubile, ili djela čiji je sam autor poznat, ali više nije živ, a nemoguće je utvrditi ko je trenutno nosilac autorskih prava. Djelo postaje „siročće“ i kada je autor poznat, ali se ne može pronaći. Primjeri takvih djela su stare fotografije ili dokumenti, koji su godinama pohranjeni u bibliotekarskim zbirkaama ili su tek nedavno otkriveni¹³.

Posebna vrsta „djela siročadi“, koja u savremenom svijetu izazivaju najviše polemika, su djela, koja su, sama po sebi neformalna, saradnička ili amorfna. Takvi su radovi danas najčešći u digitalnom svijetu. Na primjer, blogovi i web - stranice nastaju neformalno, često zajedničkim naporima većeg broja korisnika koje je nemoguće locirati.

Ova djela su danas jedna od najvećih prepreka u sveobuhvatnom pristupu kulturi, umjetnosti i znanju¹⁴, jer se ista, budući da su to djela kojima se ne može utvrditi ili pronaći autor, odnosno nosilac autorskog prava, zaobilaze u projektima digitalizacije, kako bi se izbjegle moguće povrede autorskog prava. Veliki broj djela siročadi je još uvijek zaštićen autorskim pravom, ali savremeno doba nameće potrebu njihove digitalizacije, kako bi ta djela bila dostupnija široj javnosti. Međutim, to otvara novi niz pravnih pitanja. Naime, iako bi digitalizacija znatno olakšala ponovno objavljivanje djela, učinila ih dostupnim javnosti ili bi to olakšala, problem oko pronalaženja autora ili nosilaca prava, mogao bi znatno usporiti ili posve onemogućiti taj proces¹⁵.

3.2. Problem „djela siročadi“

Djela siročad nameću dva različita, ali međusobno povezana empirijska pitanja: koliki je, zapravo, broj djela siročadi i koliko je problem tih djela značajan u ekonomskom i socijalnom smislu¹⁶. Empirijske studije pokazale su

---

¹¹ Green Paper - Copyright in the Knowledge Economy/Commission of the European Communities, Bruxelles 2008.

¹² „Orphan works are works which are still in copyright but whose owners cannot be identified or located“, prevod autora.

¹³ Orphan Works, WIPO Seminar, Lecture Summary, maj 2010.

¹⁴ B. Šalamon – Cindori/R. Petrušić, „Djela siročad - u očekivanju autora“, *Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu*, 2012, 455-457.

¹⁵ A. Horvat/D. Živković, *Knjižnice i autorsko pravo*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2009.

¹⁶ R. Hansen David, *Orphan Works: Definitional Issues // Berkeley Digital Library Copyright Project White Paper No. 1.*, 2011.

kako postoji ogroman broj djela siročadi, ali detaljan broj i vrstu tih djela je teško ustanoviti, jer se do ovih podataka, uglavnom, dolazi analizom dijelova većih kolekcija i generalizacijom rezultata tih uzoraka na cijelu zbirku, što procjenu čini vrlo nesigurnom¹⁷. Također, postoje procjene za specifične vrste sadržaja, kao što su fotografije ili audiovizualna djela¹⁸.

Međutim, istraživanja u utvrđivanju količine djela siročadi, iako korisna polazna tačka, ne doprinose dovoljno pronalasku adekvatnih zakonskih rješenja. U tom smislu, mnogo je značajniji status autorskih prava na različitim vrstama sadržaja, knjiga, zvučnih zapisa, i sl. čiji autori nisu poznati ili ih se ne može locirati.

Istraživanje Evropske komisije¹⁹ pokazalo je kako u zbirkama kulturnih institucija država članica Evropske unije postoji veliki broj djela siročadi²⁰. Djela siročad su značajan dio digitalizacijskih projekata, a istraživanja pokazuju visok postotak djela siročadi za gotovo sve kategorije djela, što posebno vrijedi za fotografije i audiovizualne materijale²¹.

4. Pravna regulativa

Prve zemlje koje su u Evropi uredile pitanje djela siročadi bile su zemlje sjevera, nordijske zemlje i Danska, koje već od šezdesetih godina 20. stoljeća primjenjuju proširene kolektivne licence.

---

¹⁷ Procjena Britanske knjižnice iz 2009. godine je da u svim knjižnicama u javnom sektoru u Velikoj Britaniji ima oko 25 miliona djela siročadi. Udio takvih djela u njenoj zbirci iznosi 40%, za razliku od ostalih pojedinih knjižnica u kojima se broj djela siročadi kreće između 5 i 10%. A. Horvat, „Digitalizacija i knjižnice“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2, 2012, 17-27.

¹⁸ Izvještaj Andrewa Gowersa iz 2006. godine, poznatiji kao Gowers Report, za potrebe neovisnog pregleda prava intelektualnog vlasništva u Ujedinjenom Kraljevstvu bilježi da se za fotografije u muzejima procjenjuje kako blizu 90% njih nema poznatog autora, tj. nosioca autorskog prava, dok prilikom istraživanja nositelja autorskih prava zvučnih zapisa na uzorku od preko njih 200 nisu bili u mogućnosti identificirati preko 50% istih. *Gowers Review of Intellectual Property*, 2006.

¹⁹ Neki od zaključaka Evropske komisije: 1. Konzervativna procjena broja knjiga djela siročadi, kao postotka knjiga za koja još uvijek vrijede autorska prava širom Evrope, je oko 3 miliona knjiga djela siročadi (što čini 13% svih knjiga za koja vrijede autorska prava). 2. Prilikom procesuiranja zahtjeva za korištenje starijih filmova, filmski arhivi širom Evrope kategorizirali su, nakon pretrage za nosiocima autorskih prava, 129.000 filmskih djela kao djela siročad, koja se stoga ne mogu koristiti. 3. Digitalizacijski projekti u Ujedinjenom Kraljevstvu pronašli su kako 95% novina prije 1912. godine potpada pod djela siročad. Također, istraživanje među muzejima u Ujedinjenom Kraljevstvu pronalaze kako se nosioci autorskih prava 17 miliona fotografija (što čini 90% zbirke fotografija muzeja) ne mogu pronaći.

²⁰ A. Vuopala, *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*, 2010.

²¹ U ispitanim institucijama (London Metropolitan Archive, Imperial War Museum, National Archive, itd.) postotak fotografija djela siročadi kreće se od 15%, 20% pa sve do 95%. A. Vuopala, *Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance*, 2010.

Evropska komisija, kao političko i glavno izvršno tijelo Evropske unije, razmatrala je, u sklopu formiranja evropske digitalne biblioteke, pravna, tehnološka i gospodarska pitanja i svojim direktivama poticala ujednačavanje nacionalnih propisa kojima se reguliše pitanje potrage za nosiocima autorskog prava, a s ciljem digitalizacije zaštićenih autorskih djela.

Direktive su zemljama članicama preporučivale pravnu regulativu kojom bi se olakšalo korištenje djela siročadi, što bi omogućilo digitaliziranje djela bez nametnutih rokova i naknada, uz uslov da ustanove koje provode digitalizaciju, prije nego što se djelo počne koristiti, provedu pažljivu pretragu za nosiocem autorskog prava. Pri tome bi zemlje članice Evropske unije trebale slijediti sljedeća načela: prikupljati podatke o svim vrstama djela kojima nosilac prava nije poznat ili ga se ne može pronaći, podupirati traženje takvih djela, te omogućiti brisanje s popisa onih djela kojima je u međuvremenu nosilac prava utvrđen²². Svakako, ako nosioci autorskog prava na djelu ostanu nepoznati i nakon marljive pretrage, nad tim djelom i dalje vrijedi autorskoppravna zaštita.

Kako su, unatoč ovim nastojanjima Evropske unije, djela siročad i dalje predstavljala veliki problem na polju autorskih prava, Evropska komisija bila je primorana razmotriti različite opcije za njihovo rješavanje. Tim stručnjaka unutar jedinice za zaštitu autorskog prava Evropske komisije, predvođen Tilmanom Luederom, ponudio je šest opcija za rješavanje online prikazivanja djela siročadi²³:

1. Prva opcija je ne poduzimati nikakve korake u rješavanju problema,
2. Druga opcija je stvoriti zakonske izuzetke za online prikaz djela siročadi, što podrazumijeva da su države članice obvezne donijeti zakone kojima će se osigurati sistem za utvrđivanje pravnog statusa djela siročadi, izuzetke koji omogućavaju online prikazivanje djela siročadi u Evropi i odgovarajuće mehanizme odštete za slučaj ponovnog pojavljivanja nosilaca prava;
3. Treća opcija je omogućiti prošireno kolektivno digitalno licenciranje, što znači da je društvo za prikupljanje podataka dužno zastupati interese svih nosilaca prava, čak i ako nisu formalno registrovani u tom društvu. Na taj način, djela siročad u bibliotekama su, također, obuhvaćena licencom. Sistem također bibliotekama garanciju od odgovornosti za eventualne povrede.;
4. Četvrta opcija je omogućiti posebnu licencu za digitalno prikazivanje autorskih djela siročadi, prema kojoj opciji sud države članice obavezne donijeti zakone kojima će se osigurati sistem za utvrđivanje pravnog statusa siročadi, sistem za licenciranje koji je moguć i koji omogućava online prikazivanje djela siročadi u Evropi, kao i adekvatan mehanizam naknade za naknadno identificirane nosioce prava.;
5. Peta opcija je omogućiti centralnu državnu licencu za digitalno

---

²² A. Horvat/D. Živković, *Knjižnice i autorsko pravo*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2009.

²³ T. Lueder, *The 'orphan works' challenge*, 2010.

prikazivanje autorskih djela siročadi, prema kojoj su države članice dužne donijeti zakone kojima će se osigurati sistem za utvrđivanje pravnog statusa djela siročadi, djelotvorna vladina ovlaštenja koja omogućuju online prikazivanje djela siročadi u Evropi i adekvatan mehanizam naknade za naknadno identificirane nosioce prava.;

6. Šesta opcija je omogućiti uzajamno priznavanje djela siročadi dostupna u knjižnicama, prema kojoj su države članice obavezne donijeti zakone kojima će se osigurati sistem za utvrđivanje pravnog statusa djela siročadi, funkcionalan sistem razjašnjavanja prava, koji bi omogućio brzi online prikaz djela siročadi na njihovom teritoriju, sistem uzajamnog priznavanja za online prikaz koji je izvršen na njihovim teritorijama, i adekvatan mehanizam naknade za naknadno identificirane nosioce prava.

Unutar ovog dokumenta razjašnjena je i razlika između djela siročadi i djela koja su izašla iz štampe, tzv. rasprodanih djela²⁴, tj. djela koja se više ne prodaju u knjižarama, ali za koje su nosioci autorskog prava poznati. Mnoga se djela siročad mogu okarakterisirati kao rasprodana djela, ali sva rasprodana djela nisu djela siročad²⁵.

U pokušaju rješenja problema djela siročadi, Evropska unija je svojim Digitalnim planom za Evropu²⁶ predvidjela donošenje Direktive o djelima siročadi, što je bila inicijativa koja bi trebala pomoći jačanju znanja i inovacija u okviru prioriteta pametnog rasta, s ciljem osiguranja ekonomske i socijalne koristi²⁷. Evropska komisija definiše šest područja za rad na primjeni inicijative Digitalni program za Evropu na nivou Evropske unije, uključujući i područje koje se tiče djela siročadi, koje podrazumijeva: „Stvaranje pravnog jedinstvenog tržišta za online sadržaje i usluge (primjerice, bezgranične i sigurne internetske stranice EU i tržište digitalnih sadržaja visoke razine sigurnosti, uravnotežen regulatorni okvir s jasnim režimom prava, poticanje multiteritorijalnih dozvola, odgovarajuća zaštita i naknada za nositelje prava te aktivna podrška digitalizaciji bogatog kulturnog nasljeđa Evrope, te formiranju globalnog upravljanja internetom)“²⁸.

U tom smislu, Evropska komisija se zalagala za donošenje tri direktive: 1. Direktiva o kolektivnom ostvarivanju autorskog prava i srodnih prava, te izdavanju odobrenja za više državnih područja za prava na internetsko korištenje glazbenih djela na unutarnjem tržištu, 2. Direktiva o određenim dozvoljenim

²⁴ T. Lueder, *The 'orphan works' challenge*, 2010.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ A. Horvat, „Digitalizacija i knjižnice“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2, 2012, 17-27.

²⁷ Evropa 2020.: Evropska strategija za pametan, održiv i uključiv rast, Evropska komisija, Bruxelles, 2010.

²⁸ *Ibid.*

korištenjima djela siročadi i 3. Direktiva o ponovnoj upotrebi informacija javnog sektora.

Direktiva o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi, koja je usvojena u maju 2011. godine, predlaže pravila koja bi vrijedila širom Evrope i koja bi omogućila dalju digitalizaciju i širenje zaštićenih djela čiji nosioci prava se ne mogu locirati²⁹. Međutim, struka je imala primjedbe na radnu verziju Direktive, jer ista ne obuhvata sve vrste djela koja se nalaze u bibliotekama³⁰. Naime, prvobitnim prijedlogom Direktive o djelima siročadi, dopuštenje za fonograme³¹ dobili su isključivo arhivi organizacija za radiodifuziju i uz muziku, a filmska djela uz filmske arhive, da bi, u oktobru 2011. godine, Evropski parlament dao dopuštenje i bibliotekama da mogu digitalizirati audiovizualna djela siročad. Važno je spomenuti da u prijedlogu nisu spominjane fotografije, kao primjer građe u kojem je udio djela siročadi izrazito visok, te da su bibliotekari prigovarali i na to što se prijedlog ne odnosi na neobjavljena djela, koja se redovno koriste u bibliotekama, a konačni prigovor i zaključak bibliotekara bio je da bi Direktiva o djelima siročadi trebala dopustiti digitalizaciju svih djela koja se nalaze u bibliotekama.

5. Direktiva o djelima siročadi

Direktiva 2012/28/EU Evropskog parlamenta i Vijeća o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi³², poznata i kao Direktiva o djelima siročadi, donesena je 25. oktobra 2012. godine. Sastoji se od preambule sa 25 paragrafa, 12 članova i priloga koji sadrži popis relevantnih minimalnih izvora potrebnih za pažljivu pretragu. Razlog usvajanja ove Direktive, prema samoj Direktivi, jeste sveobuhvatna digitalizacija koju provode biblioteke, muzeji, arhivi i druge institucije, kao i Digitalni plan za Evropu, čije ključne aktivnosti podrazumijevaju uspostavljanje pravnog okvira koji će olakšati digitalizaciju i širenje djela i druge građe zaštićene autorskim pravom, za koju se ne može utvrditi ili pronaći nosilac prava. Ova Direktiva bavi se specifičnostima problema utvrđivanja statusa djela siročeta i posljedica takvog utvrđivanja, ne dovodeći, pritom, u pitanje specifična rješenja država članica prilikom rješavanja problema

---

²⁹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on certain permitted uses of orphan works, COM/2011/0289 final - COD 2011/013, maj 2011.

³⁰ A. Horvat, „Digitalizacija i knjižnice“, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske* 55, 2, 2012, 17-27.

³¹ Fonogram je snimak zvukova izvođenja ili drugih zvukova ili onoga što predstavlja zvukove, osim ako se radi o snimku koji je uključen, odnosno ugrađen u audiovizuelno djelo.

³² Direktiva 2012/28/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 25.10.2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela, Službeni list Europske unije L 299/5, Special edition in Croatian: Chapter 17, Volume 002 P. 253 – 260.

na polju masovne digitalizacije³³. Istom se, također, propisuje da se za nosiocima prava, prije korištenja djela ili fonograma, obavezno mora provesti pažljiva pretraga, koja treba uključivati konsultovanje izvora koji pružaju informacije o djelima i drugoj zaštićenoj građi³⁴.

5.1. Polje primjene Direktive o djelima siročadi

U članu 1. stav 1. Direktive o djelima siročadi regulisano je da se određena korištenja djela siročadi odnose na: javnosti dostupne biblioteke, obrazovne ustanove, muzeje, arhive, institucije za filmsku ili audio baštinu, te javne organizacije za radiodifuziju, što znači da se ova Direktiva bavi isključivo pitanjem korištenja djela siročadi taksativno nabrojanih subjekata, a ne i svih koji se s takvim djelima suoče, pritom ograničavajući upotrebu djela siročadi i ovim subjektima samo „radi ispunjavanja ciljeva vezanih uz njihove zadaće od javnog interesa“³⁵.

Osim u pogledu subjekata na koje se Direktiva odnosi, ona navodi i tri kategorije autorskih djela na koja se odnosi: 1. djela objavljena u obliku knjiga, dnevnih listova, novina, časopisa ili druge štampe, koje čine sastavni dio zbirke javnosti dostupnih biblioteka, obrazovnih institucija ili muzeja, kao i zbirke arhiva ili institucija za filmsku ili audio baštinu, 2. kinematografska ili audiovizualna djela i fonograme koji čine sastavni dio zbirke javnosti dostupnih biblioteka, obrazovnih institucija ili muzeja, kao i zbirke arhiva ili institucija za filmsku ili audio baštinu i 3. kinematografska ili audiovizualna djela i fonograme koji su nastali u produkciji javnih organizacija za radiodifuziju do zaključno 31. decembra 2002. godine i nalaze se u njihovim arhivima, a koja su zaštićena autorskim ili srodnim pravima i po prvi put objavljena u državi članici ili, u slučaju da nisu objavljena, po prvi put emitovana u državi članici³⁶.

5.2. Djela siročad prema Direktivi o djelima siročadi

Direktiva donosi novu definiciju djela siročadi, koja glasi „Djelo ili fonogram smatra se djelom siročetom, ako nije utvrđen nijedan od nosilaca prava na to

---

³³ M. Rimac, „Implementacija Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročadi u Hrvatskoj: primjer pažljive potrage za fotografom Rudolfom Firštom“, diplomski rad, Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, smjer bibliotekarstvo Sveučilišta u Zagrebu, 2018/2019.

³⁴ Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25.10.2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela, Službeni list Europske unije L 299/5, Special edition in Croatian: Chapter 17, Volume 002 P. 253 – 260.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Ibid.*

djelo ili fonogram ili, čak i ako je utvrđen jedan ili više nosilaca prava, nijedan od njih nije pronađen unatoč pažljivoj potrazi za nositeljima prava koja je provedena i evidentirana u skladu s članom 3.³⁷ Dakle, prema ovoj definiciji, pojam „djelo siročće“ može se odnositi na autorsko djelo ili fonogram, kao i na druge predmete srodnih prava, s tim što, da bi se određena zaštićena intelektualna tvorevina smatrala djelom siročćetom, ne smije biti identificiran nijedan autor, odnosno koautor, tačnije, ne smije biti identificiran nijedan nosilac autorskog prava ili srodnih prava. Osim toga, ukoliko se može identificirati autor ili nosilac prava, odnosno više njih, određena intelektualna tvorevina može biti djelo siročće samo pod uslovom da se, nakon što se prethodno obavila pažljiva pretraga za nosiocem prava, isti ne može pronaći ili ga se ne može kontaktirati³⁸.

5.3. Pažljiva pretraga

Članom 3. Direktive regulisano je da pažljiva pretraga prilikom utvrđivanja da li je neko djelo ili fonogram siročće podrazumijeva da organizacije koje provode pretragu osiguraju da se ta pretraga provede u dobroj vjeri, da se pažljiva pretraga provodi za svako djelo ili drugu zaštićenu građu, uz konsultaciju odgovarajućih izvora za konkretnu kategoriju djela i druge zaštićene građe, prije korištenja djela ili fonograma³⁹. Stavom 5. istog člana Direktive regulisano je da države članice moraju osigurati da organizacije vode evidencije o svojim pažljivim pretragama, kao i da nadležnim državnim tijelima dostavljaju rezultate pažljivih pretraga koje su provele i na temelju kojih je donesen zaključak da se djela ili fonogrami smatraju djelima siročćadi, te da korištenje djela siročćadi od strane tih organizacija bude u skladu s ovom Direktivom.

5.4. Status djela siročćadi u članicama EU i prestanak statusa djela siročćeta

Članom 4. Direktive regulisano je da se „Djelo ili fonogram koji se, u skladu s članom 2, smatra djelom siročćetom u jednoj državi članici, smatra djelom siročćetom u svim državama članicama“⁴⁰, te da se takvo „djelo ili fonogram može koristiti ili je dostupno u skladu s ovom Direktivom u svim državama članicama“.

---

³⁷ *Ibid.*

³⁸ M. Rimac, „Implementacija Direktive o određenim dozvoljenim korištenjima djela siročćadi u Hrvatskoj: primjer pažljive potrage za fotografom Rudolfom Firštom“, diplomski rad, Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti, smjer bibliotekarstvo Sveučilišta u Zagrebu, 2018/2019.

³⁹ Direktiva 2012/28/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25.10.2012. o određenim dozvoljenim korištenjima djela, Službeni list Europske unije L 299/5, Special edition in Croatian: Chapter 17, Volume 002 P. 253 – 260.

⁴⁰ *Ibid.*

Motiv za ovakvu regulativu je da se uobliči rješenje za različite pristupe država članica u priznavanju statusa djela siročeta, koji bi mogli predstavljati zapreku funkcionisanju unutrašnjeg tržišta, te korištenju djela siročadi i prekograničnom pristupu tim djelima. Pored toga, različiti pristupi mogu dovesti do ograničenja slobodnog kretanja robe i usluga, koji uključuju kulturne sadržaje.

Članom 5. Direktive regulisano je da države članice osiguravaju da nosilac prava na djelo ili fonogram koje se smatra djelom siročetom u bilo kojem trenutku ima mogućnost okončati status djela siročeta kad su u pitanju njegova prava, u kojem slučaju je regulisano da države članice trebaju osigurati nosiocima prava „koji za svoja djela ili drugu zaštićenu građu ukinu status djela siročeta“ primanje pravedne naknade za dotadašnje korištenje tih djela i druge zaštićene građe od strane legitimisanih organizacija⁴¹. Odluka o uslovima isplate i visine takve naknade prepuštena je državama članicama, ali u okvirima propisanim zakonodavstvom Europske unije.

5.5. Dozvoljena korištenja djela siročadi

Članom 6. Direktive propisani su načini na koje legitimisane organizacije mogu koristiti djela siročad iz svojih zbirki. Direktiva omogućuje ovim organizacijama da djela siročad stave na raspolaganje javnosti u skladu sa članom 3. Direktive 2001/29/EZ⁴², kao i da ova djela, za potrebe digitalizacije, stavljanja na raspolaganje, indeksiranja, katalogizacije, očuvanja ili obnavljanja, reproduciraju u skladu sa članom 2. iste Direktive⁴³.

Takva djela, nakon provedene pažljive potrage, unose se u jedinstvenu bazu podataka za cijelu Evropsku uniju koju vodi Ured Evropske unije za intelektualno vlasništvo (EUIPO)⁴⁴.

---

⁴¹ Član 6. stav 5. Direktive o djelima siročadi.

⁴² Direktiva 2001/29/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o usklađivanju određenih aspekata autorskog i srodnih prava u informacijskom društvu, Službeni list EU L 167/10 od 22.05.2001. godine.

⁴³ Države članice moraju predvidjeti isključivo pravo davanja ovlaštenja ili zabrane za izravno ili neizravno, privremeno ili trajno reproduciranje bilo kojim sredstvima i u bilo kojem obliku, u cijelosti ili u dijelovima: autorima, njihovih djela, proizvođačima fonograma, njihovih fonograma, umjetnicima izvođačima, fiksacija njihovih izvedbi, proizvođačima prvih fiksiranja filmova, izvornika i umnoženih primjeraka njihovih filmova, organizacijama za radiodifuziju, fiksacija njihovih radiodifuzijskih emitiranja, bez obzira na to jesu li ta emitiranja prenesena putem žice ili putem zraka, uključujući kabelom ili satelitom.

⁴⁴ Baza podataka djela siročadi sadrži informacije o djelima siročadi koja se nalaze u zbirkama javno dostupnih biblioteka, obrazovnih institucija, muzeja, arhiva, te ustanova za filmsku i audiobaštinu, osnovanih u svim državama članicama.

6. Status djela siročadi u bh zakonodavstvu

Pitanja autorskog prava i srodnih prava u BiH regulisana su Zakonom o autorskom i srodnim pravima⁴⁵, a u okviru tog Zakona, djela siročad regulisana su članom 11., kojim je propisano:

„U slučaju anonimnog ili pseudonimnog djela, izdavač čije je ime naznačeno na djelu smatra se zastupnikom autora dok se suprotno ne dokaže, i kao takav ovlašten je da vrši moralna i imovinska prava autora. Ako izdavač nije naznačen na djelu, za ostvarivanje autorskog prava ovlašteno je lice koje je objavilo djelo.

(2) Autorsko pravo na neobjavljena djela čiji autor nije poznat ostvaruje odgovarajuća organizacija autorâ.

(3) Odredbe stava (1) i (2) ovog člana prestaju se primjenjivati od momenta kada se utvrdi identitet autora. Lice koje je ostvarivalo autorsko pravo prema odredbama stava (1) i (2) ovog člana dužno je da prenese koristi od autorskih prava na autora, ako ugovorom nije drugačije dogovoreno. Na prenos prava, odnosno predaju stvari primjenjuju se na odgovarajući način pravna pravila o položaju savjesnog imaoa.

(4) Lica iz stava (1) i (2) ovog člana mogu prenositi pojedinačna imovinska prava na treća lica samo u takvom obimu i trajanju, te samo pod takvim uslovima koji su uobičajeni za redovno korištenje određene vrste djela i koji nisu suprotni opravdanim ekonomskim interesima autora. U suprotnom slučaju, autor ima pravo da traži raskid ugovora i naknadu štete od licâ iz stava (1) i (2) ovog člana, kao i od trećeg lica na koje su prava prenesena.“

Iz citrane odredbe može se zaključiti da je pitanje djela siročadi u BH zakonodavstvu regulisano vrlo šturo, ali da se ova regulativa, u dijelu koji se odnosi na situacije kada se autor pronade, te zaštite njegovih prava, oslanja na regulativu Evropske unije. Međutim, ovim Zakonom nisu regulisani uslovi koje „izdavač čije je ime naznačeno na djelu“, „lice koje je objavilo djelo“ ili „odgovarajuća organizacija autorâ“, a koje subjekte ovaj Zakon ovlašćuje da koriste djelo siročče, moraju ispuniti da bi koristili djelo siročče. S tim u vezi, a s ciljem adekvatnije zaštite autora, pa i onih nepoznatih ili onih koji se ne mogu locirati, potrebno je bh zakonodavstvo i u ovom segmentu uskladiti sa regulativom Evropske unije.

7. Zaključak

Djela siročad u savremenom svijetu, svijetu tehnologije i digitalizacije, danas predstavljaju veliku prepreku. Naime, ova djela, čiji autori nisu poznati ili se ne mogu pronaći, čine značajan dio svjetske kulturne baštine, ali se ista ne mogu koristiti prije nego što se, u naprijed opisanim procedurama i poštujući propisane

---

⁴⁵ Zakon o autorskom i srodnim pravima BiH, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 63/10.

uslove, izvrši pažljiva pretraga kako bi se njihovi autori utvrdili. Proces pretrage, pored enormnog truda, iziskuje i enormne troškove, zbog čega se mnogi, koji bi željeli koristiti ova djela, odlučuju da to ipak ne čine.

Evropska unija je svojim propisima, prevashodno Direktivom o djelima siročadi, pokušala usmjeriti države članice kako da regulišu pitanje zaštite i korištenja ovih djela, s ciljem usaglašavanja nacionalnih propisa, posebno jer se radi o djelima koja se ne mogu prostorno ograničiti, i za koja su, moguće, kroz historiju, bile nadležne različite države, ali taj proces još uvijek nije završen i isti će, s obzirom na broj djela siročadi u različitim arhivima, još dugo trajati.

U svakom slučaju, kako radi zaštite samih autora, odnosno, nosilaca prava na djelima siročadi, tako i radi zaštite javnih interesa, potrebno je uspostaviti jedinstvena, pa makar i neobavezujuća pravila korištenja i zaštite takvih djela.

LEGAL STATUS OF ORPHAN WORKS IN THE INTELLECTUAL PROPERTY SYSTEM

Summary

“Orphan works” represent a specific category of copyrighted works, and therefore their position in the intellectual property system is specific.

Namely, the subject of copyright protection is an author’s work, as an original, intellectual achievement from the literary, artistic and scientific field, which has an individual character. The author is usually the copyright holder. However, if the author of the work or his legal successor, or the right holder in general, is not known or is known, but it cannot be located, then such a work is considered as an “orphan work”.

A large number of orphan works are still protected by copyright, but modern times impose the need for their digitalisation, in order to make these works more accessible to the general public. This means establishing a legal framework that will facilitate the digitalisation and dissemination of copyrighted works, for which no copyright holder can be identified or found.

The European Union, with its legislation, primarily the Orphans’ Work Directive, has tried to guide Member States on how to regulate the protection and the use of these acts, with a goal to harmonizing national regulations, but this process is not yet complete due to different archives, and it will still take a long time.

These works, whose authors are unknown or cannot be found, form a significant part of the world cultural heritage, but they cannot be used prior a careful search is carried out in order to determine their authors, in compliance with the prescribed conditions.

In this regard, and with the aim of more adequate protection of authors, even those unknown or those who cannot be located, it is necessary to harmonize BiH legislation with European Union regulations.

Key words: intellectual property, copyright, orphan works, Orphans’ Work Directive